

Mariette Hägglund, nuorempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

COVID-19 ON POLITISOITUNUT IRANISSA

SISÄINEN JA KANSAINVÄLINEN VALTAKAMPPAILU HAITTAA KRIISIN HALLITSEMISTA

Koronaviruspandemiaan reagoiminen vaatisi yhteistyötä, mutta sitä varjostaa Iranissa tautitilanteen politisoituminen. Iranin on tasapainoiltava eri yhteiskuntaryhmien välillä keskellä vakavia talousvaikeuksia, joihin heijastuu myös kansainvälinen valtapoliittikka.

Iranin virallisten tilastojen mukaan covid-19-kuolemantapauksia on jo noin 2 000, todennäköisesti kuitenkin vielä paljon enemmän. Iranin ulkoministeri Javad Zarif syytti aiemmin maaliskuussa “Yhdysvaltain taloudellista terrorismia” maansa tilanteesta. Vaikka Yhdysvaltain pakotteet ovat huomattavasti vaikuttaneet Iranin valtion kykyyn vastata epidemian puhkeamiseen, maan omat, riittämättömät toimet kriisin alussa loivat suotuisan ympäristön viruksen leviämiselle. Iranin nykytilanteeseen kiteytyvät sisäiset ja kansainväliset jännitteet.

Iranin covid-19-reaktion taustaksi on ymmärrettävä, miten politisoituneet maan olosuhteet ovat. Sen jälkeen kun Yhdysvallat

vetäytyi Iranin ydinsopimuksesta, se asetti Iranille pakotteita ja kielsi öljykaupan. Tämä vei Iranilta maan suurimman tulonlähteen. Jo ennen koronakriisiä Kansainvälinen valuuttarahasto IMF arvioi, että Iranin talouskasvu jää nolnaan vuonna 2020. Kiina, Venäjä ja EU puolestaan halusivat säilyttää ydinsovun, ja EU pyrki perustamaan vaihtoehtoisen kauppamekanismin Iranin kanssa.

Yhdysvaltain ”maksimaalisen paineen” ulkopoliittikka Irania kohtaan jatkuu vakavasta humanitaarisesta tilanteesta huolimatta. Pakotteet eivät kohdistu humanitaarisen avun tuotteisiin, mutta monet empivät kaupankäyntiä Iranin kanssa. Maa ei myöskään

kuulu kansainväliseen pankkijärjestelmään. Iranin lääkintätarvikkeiden määrä on rajallinen, ja maalta puuttuu esimerkiksi hengityskoneita.

Yhdysvallat on tarjoutunut auttamaan Irania, mutta se on kieltäytynyt avusta, koska todennäköisesti näkee avun poliittisena ohjauksena. Esimerkiksi Yhdysvaltain ulkoministeri Mike Pompeo on kehottanut muita maita tarjoamaan Iranille humanitaarista apua sillä ehdolla, että Iran vapauttaa vankina pitämiään ulkomaalaisia ja kaksoiskansalaisia. Demokraattien presidenttiehdokkaaksi pyrkivä Bernie Sanders puolestaan on vaatinut pakotteiden tilapäistä keskeyttämistä. Maailman

terveysjärjestö WHO on lähettänyt Iraniin tonneittain lääkintätarvikkeita. Iranin hallitus on pyytänyt IMF:ltä viiden miljardin dollarin rahoitusta. Tämä olisi ensimmäinen rahoitusjärjestely sitten vuoden 1960. Suurimpana rahoittajana Yhdysvalloilla tosin on valta evätä avustus veto-oikeudellaan.

Tämä vaikuttaa Iranin sisällä käytävään keskusteluun maan kansainvälisestä asemasta. Kovan linjan kannattajat vastustavat lujasti yhteistyötä lännen kanssa, kun taas maltilliset suosivat avoimempaa politiikkaa. Yhtäältä Yhdysvaltain vetäytyminen ydinsopimuksesta ja pakotteet vetivät maton maltillisten jalkojen alta, mutta toisaalta covid-19 on näyttänyt, että eristämispolitiikka on Iranille yhä vaikeampaa. Sen naapurimaat ovat jo sulkeneet rajansa pyrkiessään rajoittamaan viruksen leviämistä, mikä vaikuttaa Iranin kansainväliseen kauppaan ja alueelliseen valtakamppailuun.

Lisäksi uskonnollisten auktoriteettien ja teknokraattien välinen jakolinja on jatkuva haaste poliitikassa, jossa kovan linjan kannattajilla on tällä hetkellä enemmän valtaa. Koronavirustilanne on jatkumolle sisäiselle valtapelille. Vastakaisten näkökulmien takia moskeijoiden ja pyhäköiden sulkemista Mashadin ja Qomin kaupungeissa

viivyteltiin. Maan uskonnollisen hallinnon keskus Qom oli epidemian puhkeamisen lähtöpaikka. Vasta kuukausi Qomin kahden ensimmäisen covid-19-kuoleman jälkeen pyhät paikat suljettiin.

Monet ongelmat Iranissa johtuvat avoimuuden puutteesta, mikä on johtanut kansalaisten aiempaa suurempaan epäluuloon virallista retoriikkaa kohtaan. Viranomaisten auktoriteettia kyseenalaistetaan, ja moni kansalainen sivuuttaa hallituksen varoitukset. Jopa ensimmäisen covid-19-tapauksen ilmoituksessa poliittiset hyödyt laitettiin kansanterveyden edelle. Tapauksesta ilmoitettiin 19. helmikuuta eli kahden merkittävän ajankohdan välissä.

Iranin islamilaisen vallankumouksen vuosipäivää vietetään 11. helmikuuta, jolloin suuria ihmisiä kerääntyy Teheraniin – ja mitä enemmän ihmisiä on paikalla, sen parempi maan johdolle. Vielä tärkeämpi tekijä liittyy kuitenkin 21. helmikuuta järjestettyihin parlamenttivaaleihin. Äänestysaktiivisuudesta odotettiin alhaista politiikkaan ja taloustilanteeseen kohdistuvan tyytymättömyyden vuoksi. Nyt epidemian puhkeaminen toimi selityksenä historiallisen alhaiselle 42 prosentin äänestysaktiivisuudelle. Iran menetti aikaa ja uskottavuutta väheksymällä

tilanteen vakavuutta ja jättämällä tietoa jakamatta.

Covid-19 on osoittanut poliittisten virheiden seuraamukset suoraan päätöksentekijöille eri tavalla kuin muut viimeaikaiset kriisit, kuten viime syksyn mielenosoitukset ja niiden väkivaltainen tukahduttaminen, Yhdysvaltain ja Iranin välisten jännitteiden eskaloituminen Irakissa sekä Ukraine International Airlinesin lentokoneen alas ampuminen Teheranissa. Maaliskuun alussa jo 10 prosenttia Iranin parlamentin jäsenistä oli saanut koronatartunnan, ja virukseen oli kuollut korkearvoisia papiston jäseniä, joista osa oli lähellä uskonnollista johtajaa ajatolla Ali Khameneita.

Vielä on liian aikaista sanoa, tuleeko covid-19 varsinaisesti muuttamaan Iranin sisä- ja ulkopolitiikkaa määrittävää poliittista kulttuuria. Paine muutoksille on korkeampi kuin ennen. Taloudelliset haasteet jättävät Iranille paljon aiempaa vähemmän tilaa poliittisille virheille. Viimeaikaisilla virheillä on ollut vakavat seuraukset kansalaisille – ja tällä kertaa myös eliitille. On selvää, että Iran tarvitsee kansainvälisen yhteisön tukea pystyäkseen selviytymään kriisistä. Toinen kysymys on kuitenkin se, miten suureksi haitaksi Iranin ja Yhdysvaltain väliset jännitteet koituvat.